

РОЗДІЛ I

В околиці Києва. Початок літа 1657 року

Злива шуміла, вітер вив, наче голодний вовкулака. Деревастогнали, колихалися в різні боки. Блискавки розпанахували небо, показуючи дорогу в нічному лісі. Грім гуркотів, як гармата. Тріскотіло, ніби саме небо розколювалося, погрожуючи впасти нам на голови.

Я промок до кості й лише зіщулювався, чуючи тріск у верховітті дерев. У таку бурю до лісу краще було не потикатися — по-перше, зустрінете нас, а по-друге, може впасти з дерева зламана гілка й дати по маківці. Щоб потім не шкодували.

Ми рухалися вервечкою по ледь помітній звіриній стежці. Попереду йшов Лихо, що мав гострий зір, і ми з Бідою довірили саме йому вести нас. Я йшов за ним, а Біда плентався у хвості. Мене всі називали Недолею.

Стежка часто заводила в непролазні хащі, і тоді мокрі чагарники боляче шмагали гілками, дряпали, чіплялися за ноги. Кілька разів стежина втікала вниз, і тоді доводилося навкарачки спускатися зі схилу, забиваючись об пеньки. Від болота та безкінечної води, що лилася зверху та чвакала під ногами, шкіра бабчилася, ставало холодно й починало лихоманити.

За якийсь час ми вийшли з лісу на галявину — і відразу ж відчули на собі сильні удари зливи. У лісі їх трохи стримували крони дерев, а тепер дощова вода заливала очі. Лихо зупинився й став озиратися, щоб вибрати маршрут.

— Краплі дощу наче ковальський кулак! Але, як за біблійного потопу! — гукнув мені на вухо Біда, перекрикуючи гуркіт грому.

— Ти що, був там? — огризнувся я. — Може, ти іще Ноя на ковчег підсаджував, щоб ноги у воді не замочив?

Товариш зовсім не образився, навпаки, посміхнувся.

— Я ще тоді й на світ не родився, а батько геть малим був. А от мій дідо, навпаки, Ноя зіпхнути з ковчега хотів, за льолю смакав вниз, проте старий випручався. Мав іще незлецьке здоровля.

Лихо й Біда зареготали.

— Ходімо! Нам треба встигнути до світанку, — скомандував я, і наша трійця рушила далі.

Злива не припинялася вже кілька годин. Лісові потічки виходили з берегів, і місцями доводилося переходити калабані по пояс у воді. Небо було аж червоне, ніби ота страшна гроза розпекла його. Хмари клубочилися, борюкалися одна з одною, а скраєчку виднілися два отвори, схожі на примружені очі. Очі сатани, що дивиться на землю.

Хутір, до якого ми поспішали, розташувався між ставами та річкою. Млин стояв на березі тієї самої річки, яка, скоріше за все, десь недалеко впадала в Дніпро. Обійшли хутір, зробивши добрячий гак, бо не хотілося втрапити комусь на очі чи розбудити собак. Так і підійшли до млина. Блискавка знову роздерла небо й освітила хутір, стави і сам млин. Щось у тому було лиховісне.

— І що тепер? — спитав я Лиха.

— Треба плавом через річку, бо обходити далеко. Та й рови тут усюди, не те що чорт, стонога собі всі лаби повикручує!

— І так промокли на зливі аж до самої душі, гайда у воду, — підтримав його я. Біда теж був не проти, бо скоро почне сіріти: півні от-от мали сповістити про настання світанку.

Ми увійшли в річку. Усе далі й далі, аж поки вода не сягнула майже під пахви. Тоді попливли.

Мені першому вдалося вилізти на берег — млин бовванів просто перед очима. Я, дочекавшись товаришів, рушив до сходів, швидко збіг по них. Двері млина виявилися зачинені, тож ми пішли до хати. У віконечку блимав кволий вогник

каганця. Я вже збирався постукати у двері, як ті самі відчинилися.

Спершу в отворі дверей виникла запалена лампада, а за нею обриси голови старого.

— Я чекав на вас, — мовив мірошник скрипучим голосом.

— Чого ж на порозі тримаєш, пусти погрітися — зуб на зуб не потрапляє.

Лихо намагався прорватися до господи мірошника, але той не пустив.

— Я приготував вам «вбранка». Вони не в хаті, а на горищі.

— Все одно, старий, пусти до хати, налий по чарці, — вже й Біда наполягав, проте дід був непохитний.

— Не пушу, там дочка. Вона нічого не знає, то краще не пхайтеся. Он драбина, лізьте на горище, а я зараз принесу вам ліки.

Не чекаючи дальших запитань, господар зачинив двері перед нашим носом.

— Нахабний старий. Треба буде на нього написати скаргу.

Я обернувся й побачив, що мої товариші вже бігли в бік стайні, над якою було горище. Їм кортіло вибрати собі найкраще «вбранко», і кожен намагався бути першим.

У дворі, крім хати, млина та стайні, стояв іще хлів для худоби, клуня. Судячи з обійстя, мірошник жив заможню.

Лихо схопився за драбину й поліз нагору. Біда тут же за ним. Я ще й до драбини не встиг дійти, а там уже почалася колотнеча. Вони гарчали, мов пси, дупцювали один одного кулаками, душили. Коли я виліз на горище, то бачив, як Лихо сів на Біду зверху й почав бити його кулаком по пиці. Біля них лежали два «вбранка», отже, за якийсь із них вони й витрясають один з одного душу.

Я пройшов повз них, під ногами було м'яке сіно, навкруги стояв страшенний сморід. По даху горища гупала злива.

Навкруги була суцільна темінь, проте я намацав рукою третє «вбранко», погладив його, намагаючись визначити, кому воно належало раніше. Це було зробити досить важко, тому,

довго не вагаючись, я скинув своє старе «вбранко» — мокре й холодне, і вдягнувся в нове...

Виконуючи волю нашого господаря, до старого мірошника ми прибули не тільки по «вбранка». Він був знахарем і травником, умів лікувати різні рани. Усі наші товариші, кого доля закинула на козацьку землю, могли знайти в старого притулок. Добре, що ми знайшли дорогу в тому лісі й встигли до світанку. Мої рани раптом почали пекти, усе тіло занило, піднявся жар. Підступала недуга, про яку мене попередили ще вдома. Уже крізь сон я побачив, як старий нагнувся наді мною і влив щось мені до рота. Повіяло прохолодою — світало.

Прокинувся я аж під вечір. Чувся набагато краще, слабкість пройшла. Я добре бачив, чув, володів тілом. От тільки рани залишалися на руках, ногах, животі. Подивився — мої побратими ще спали. Було парко — буря давно минула, і її місце заступив спекотний літній день. Промінці-зайчики продиралися крізь дошки, якими були обшиті стіни, стрибали мені по животі, руках. Я лише криво посміхнувся, намагаючись спіймати в жменю одного з них.

Ми були цілком голі — одежа лежала поруч, зараз вона була нам непотрібна. Тіла товаришів так само вкривали жахливі виразки, особливо моторошно виглядали обличчя. Та пусте, старий вилікує.

Лихо був козаком років тридцяти шести. Огрядний, пузатий, широкоплечий. Біда навпаки — високий і худий. Зате жилавий. Обидва вусаті й коротко стрижені. Я був набагато молодший від них — мав десь років двадцять і чотири.

Внизу почулися кроки, заскрипіла драбина — до нас ліз мірошник. Мав у руках збанок, подав його мені, тоді поставив ще горня зі смердючою маззю, а також щось пахуче, загорнуто в рушник.

— Доброго здоров'я. Як вам спалося?

— Погано, — поспішив відповісти Лихо, який щойно прокинувся. — Парко, як у дупі сатани, що пердить вогнем. Та й смердить, як із дупи! Міг би нам постелити деінде.

Старий на таке критичне зауваження лише посміхнувся, піднявшись на горище. Було йому на вигляд років п'ятдесят. Він подав Лихові збанок, вміст якого ми тут же розпили на трьох, тоді заходився мазати наші рани маззю, що паскудно тхнула, і Біда не втримався:

— Твоя, старий, мазь, смердить, як лайно.

Мірошник бачив уже не одного такого мудрагеля й спокійно кивнув:

— Бо це і є лайно — собаче. Таким, як ви, помагає, рани заживають, наче на собаці.

Лихо голосно відригнув.

— О, і шлунок почав працювати від твого напою, справді помагає, старий. Тільки гидота страшна, ніби на лайні настояна.

Старий вовком глянув на нього, однак Лихо не знітився. Біда зауважив:

— На лайно не схоже, швидше сеча. Тьху, паскудство!

— Уявляю, скільки ти, старий, за тим псом набігався, доки надоїв із нього цілий збанок.

— Авжеж, тепер той пес перед деревом довго ногу задирати не буде, хе-хе-хе, — зареготав Біда, і двоє моїх дурних приятелів почали іржати, вхопившись за животи.

— Регочете, значить, здорові вже. Цю ніч переспіть, заки рани на морді затягнуться, а завтра вимітайтесь.

— Не поспішай, мірошнику. Чого ти дав нам такі гнилі «вбранка»? Хлопці розповідали, що їм набагато кращі перепадали.

— Який час, такі й «вбранка», — розвів дідок руками.

— Мірошнику, ти знаєш, чого нас сюди прислав господар? Дід продовжив мастити рани Біді.

— Провинилися перед ним, ото й післав вас сюди. Щоби знову задобрити свого господаря, мусите вбити чим побільше козаків, бо смерть чубатих для нього — наче бальзам на душу. Повірте, таких, як ви, у мене були сотні.

Добре, що він усе знає, не треба буде пояснювати.

— Що ж ті козаки йому зробили? — Біда ніколи не пхався до політики нашого князівства, тому й спитав таку дурницю. Щоб не гаяти часу, я тут же задав друге запитання:

— Скажи, мірошнику, чи є таке місце, де лється зараз козацька кров, аби ми голів собі нарубали?

Старий закінчив мастити Біду й присунувся з маззю до Лиха.

— Не в добрий час ви прибули, зараз на Україні тихо, війни нема. От колись були славні часи... Можна було і з татарами ясир гнати, і з ляхами церкви палити, козаків різати. Давно у вашого брата не було такого свята, як під Кумейками, Боровицею. Отам ваші іродові душі повеселилися.

Я й сам знав, як у ті часи можна було вислужитися. Деякі мої друзяки поверталися тоді додому з України з такими трофеями, що князь їх відразу полковниками поробив. Вони розповідали, як калчили козаків, очі свердлили, руки рубали. А було ще й таке, що дітей козацьких на вогні пекли, жінкам груди рубали й били ними їхніх чоловіків по писку.

Тут у розмову встряв Лихо. Його якраз закінчили мазати й приступили до мене.

— Але ж розповідали, що потім ще була війна, коли Хмельницький на ляхів вийшов із татарами, тоді кров добряче лилася.

— Було крові чимало. Хмельницький розбивав ляхів не раз, потім під Берестечком поразка була, далі знову перемоги. Гетьман, під руку царя московського ставши, так загнав татар і ляхів по норах, що й досі носа не сміють показати. Козаки самі собі пани у своїй державі, всюди порядки козацькі, вольниця. Школи ставлять, церкви...

— То що нам робити? — запитав я, підставляючи руку, щоб старому легше було обробити рани.

— Найбільше, це можете злигатися з випищиками й громити заможних козаків та старшину. Розбоєм собі довіру господаря вернете.

— Хто такі «випищики»? — запитав Біда.

— Це козаки, що воювали з Хмельницьким, проте після закінчення війни в козацький реєстр не були записані, а до плуга повертатися не захтіли. Вони до війни звикли. Зараз багато таких на Січ помандрувало, та вам я туди не раджу лізти — на Запорожжі ні один із ваших довго не протримався.